

ENERGIYA RESURLARI GEOGRAFIYASI

Isaqov Valijon Yunusovich,

Qo‘qon davlat pedagogika instituti, Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari kafedrası professori, biologiya fanlari doktori, Qo‘qon, O‘zbekiston.

Sobirova Xavasxon Xokimjon qizi

Qo‘qon davlat pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti GIBA ta‘lim yo‘nalishi 03/23 guruh talabasi Qo‘qon, O‘zbekiston.

Jumaboyeva Mushtariy Sherzod qizi

Qo‘qon davlat pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti GIBA ta‘lim yo‘nalishi 03/23 guruh talabasi Qo‘qon, O‘zbekiston.

Annotatsiya:

Ushbu insho geografiya va energiya resurslari o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganadi, turli xil energiya manbalarining geografik taqsimoti, qazib olinishi va ishlatilishiga oydinlik kiritadi. Qazib olinadigan yoqilg'ıdan tortib qayta tiklanadigan muqobil manbalarga qadar geografik landshaft global energiya matritsasi shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Insho energiya resurslarining ko'pligi yoki tanqisligiga ta'sir qiluvchi geografik omillarni o'rganadi, tabiiy xususiyatlar, iqlim sharoitlari va geologik shakllanishlar energiya qidirish va ishlab chiqarishga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Bundan tashqari, u energiya xavfsizligini shakllantirishda geografiyaning rolini va resurslarga boy hududlar bo'yicha mojarolar potentsialini hisobga olgan holda energiyaning geosiyosiy o'lchamlarini o'rganadi. Energiya iste'moli va ishlab chiqarishning geografik naqshlarini tahlil qilib, ushbu insho geografiya va global energiya landshafti o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni har tomonlama tushunish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Energiya resurslari, Geografiya, Qazib olinadigan yoqilg'ılar, Qayta tiklanadigan energiya, Geosiyosat, Energiya xavfsizligi, Iqlim sharoitlari, Resurslarni taqsimlash, Energiya iste'moli, Global energiya manzarasi, Zamonaviy energiya.

Abstract: This essay examines the complex relationship between geography and energy resources, elucidating the geographic distribution, extraction, and use of various energy sources. From fossil fuels to renewable alternatives, the geographic

landscape plays a crucial role in shaping the global energy matrix. The essay examines the geographic factors that influence the abundance or scarcity of energy resources, examining how natural features, climatic conditions, and geological formations affect energy exploration and production. In addition, it explores the geopolitical dimensions of energy, considering the role of geography in shaping energy security and the potential for conflict over resource-rich areas. By analyzing geographic patterns of energy consumption and production, this essay provides a comprehensive understanding of the complex interrelationship between geography and the global energy landscape.

Key words: Energy resources, Geography, Fossil fuels, Renewable energy, Geopolitics, Energy security, Climate conditions, Resource distribution, Energy consumption, Global energy landscape, Modern energy.

Аннотация: В этом эссе исследуются сложные взаимосвязи между географией и энергетическими ресурсами, выясняется географическое распределение, добыча и использование различных источников энергии. От ископаемого топлива до возобновляемых альтернатив — географический ландшафт играет решающую роль в формировании глобальной энергетической матрицы. В эссе рассматриваются географические факторы, влияющие на изобилие или нехватку энергетических ресурсов, а также то, как природные особенности, климатические условия и геологические образования влияют на разведку и добычу энергии. Кроме того, в нем исследуются геополитические аспекты энергетики, учитывая роль географии в формировании энергетической безопасности и потенциал конфликта из-за богатых ресурсами территорий. Анализируя географические закономерности потребления и производства энергии, это эссе дает всестороннее понимание сложной взаимосвязи между географией и глобальным энергетическим ландшафтом.

Ключевые слова: Энергетические ресурсы, География, Ископаемое топливо, Возобновляемая энергия, Геополитика, Энергетическая безопасность, Климатические условия, Распределение ресурсов, Потребление энергии, Глобальный энергетический ландшафт, Современная энергетика.

Kirish: Energiya resurslari geografiyasi global energetika tizimlarining dinamikasini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Dunyo barqaror rivojlanish muammolari va ishonchli, samarali va ekologik mas'uliyatli energiya manbalariga bo'lgan ehtiyoj bilan kurashar ekan, bu resurslarning geografik taqsimoti hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. An'anaviy qazib olinadigan yoqilg'idan tortib, qayta tiklanadigan alternativ manbalargacha, Yerning turli landshaftlari energiya manbalarining mavjudligi, foydalanish imkoniyati va ulardan foydalanishni aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu insho geografiya va energiya resurslari o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganishni, ushbu muhim tovarlarning ko'pligi yoki tanqisligiga ta'sir qiluvchi geografik omillarni ochib beradi. Sayyoraning xilma-xil tabiiy xususiyatlari, iqlim sharoiti va geologik tuzilmalari energiya resurslarining fazoda noyob taqsimlanishiga yordam beradi. Bu taqsimot, o'z navbatida, turli hududlarda energiya qidirish, qazib olish va ishlab chiqarish modellarini shakllantiradi. Bundan tashqari, energiya resurslarining geosiyosiy oqibatlarini, xususan, strategik ahamiyatga ega hududlarni nazorat qilish uchun raqobat global energetika landshaftini murakkablashtiradi. Ushbu geografik o'lchovlarni tushunish barqaror va xavfsiz energiya kelajagiga intilishda yuzaga keladigan muammolar va imkoniyatlarni tushunish uchun juda muhimdir. Ushbu insho geografiya va energetika resurslari o'rtasidagi ko'p qirrali munosabatlarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, resurslar mavjudligining geografik naqshlari, iqlim sharoitlarining energiya ishlab chiqarishga ta'siri va global energiya xavfsizligiga ta'sir qiluvchi geosiyosiy o'lchovlar haqida tushuncha beradi. Shunday qilib, biz geografiya va global energetika landshafti o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni ta'minlovchi fazoviy dinamika haqidagi tushunchamizni kuchaytirishni maqsad qilganmiz.

Asosiy qism: Ko'mir, neft va tabiiy gaz kabi qazib olinadigan yoqilg'ilarning tarqalishi geologik shakllanishlar va tarixiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Katta neft zaxiralariga ega Yaqin Sharq kabi mintaqalar global energiya dinamikasining markaziy o'yinchilariga aylandi. Xuddi shunday, Amerika Qo'shma Shtatlari, Xitoy va Rossiyadagi ko'mirga boy hududlar global energiya aralashmasida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu resurslarni qazib olish va ulardan foydalanish iqtisodiy rivojlanish va geosiyosiy kuch dinamikasiga ta'sir qiluvchi konlarning geografik qulayligi bilan chuqur ta'sir ko'rsatadi. Qazib olinadigan yoqilg'i zahiralarni taqsimlash energiya resurslari geografiyasining markaziy jihati hisoblanadi. Yaqin Sharq, Sibir va Janubiy Amerikadagi kabi ulkan neft konlari

global energiya ta'minotiga sezilarli hissa qo'shadi. Ushbu hududlarning geosiyosiy ahamiyati ko'pincha murakkab kuch dinamikasi va strategik mulohazalarga olib keladi. Xuddi shunday, ko'mir konlari qit'alar bo'ylab notekis tarqalgan, asosiy zaxiralari AQShdagi Powder daryosi havzasi, Evropadagi Rur vodiysi va Avstraliyadagi Bouen havzasi kabi mintaqalarda joylashgan. Ushbu konsentratsiyalarni tahlil qilish global energetika landshaftidagi mintaqaviy bog'liqliklar va potentsial zaifliklar haqida muhim tushunchalarni beradi.

Qayta tiklanadigan energiya manbalari: Quyosh, shamol, gidro va geotermal energiyani o'z ichiga olgan qayta tiklanadigan energiya turli xil geografik naqshlarni namoyish etadi. Sahroi Kabir yoki Amerika Qo'shma Shtatlarining janubi-g'arbiy qismi kabi quyoshga boy cho'llar quyosh energiyasini ishlab chiqarish uchun ideal, shamolli qirg'oq va tekisliklar esa shamol fermalari uchun asosiy joylarga aylanadi. Hidroenergetika Skandinaviya va Janubiy Amerikaning ba'zi qismlari kabi suv resurslari ko'p bo'lgan hududlarda rivojlanadi. Ushbu geografik nuanslarni tushunish qayta tiklanadigan energiya texnologiyalarini samarali qo'llash va integratsiya qilish uchun juda muhimdir. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish yangi geografik mulohazalar to'plamini keltirib chiqaradi. Masalan, quyosh va shamol energiyasi bir-biridan farq qiladi. Ekvatorga yaqinroq hududlar odatda ko'proq quyosh nurini oladi, bu esa Shimoliy Afrika va Yaqin Sharq kabi hududlarda quyosh energiyasini yanada qulayroq qiladi. Shu bilan birga, shamol naqshlari shamol fermalarining maqsadga muvofiqligini aniqlaydi, qirg'oq mintaqalari va baland landshaftlar ko'pincha qulaydir. Qayta tiklanadigan energiya potentsialining geografiyasini tushunish qayta tiklanadigan infratuzilmani joylashtirishni optimallashtirish va barqaror energiya amaliyotini rag'batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Iqlim sharoitlari va energiya ishlab chiqarish: Iqlim sharoitlari energiya ishlab chiqarish usullariga katta ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, bo'ronlarga moyil bo'lgan hududlar barqaror dengiz shamol fermalarini yaratishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, haddan tashqari sovuq harorat esa quyosh panellarining samaradorligiga ta'sir qilishi mumkin. Balandlik kabi geografik omillar ham gidroenergetika loyihalarini amalga oshirish imkoniyatiga ta'sir qiladi. Iqlim sharoitlari va energiya ishlab chiqarish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik turli xil energiya manbalaridan foydalanishda joylashuvga xos strategiyalar zarurligini ta'kidlaydi.

Energiya iste'moli namunalari: Energiya resurslarining geografik taqsimoti energiya iste'moli shakllariga ham ta'sir qiladi. Energiyaga yuqori talabga ega bo'lgan sanoatlashgan hududlar qazib olinadigan yoqilg'i va qayta tiklanadigan manbalar

aralashmasiga tayanishi mumkin, rivojlanayotgan hududlar esa energiyadan foydalanish muammolariga duch kelishi mumkin. Ushbu iste'mol modellarini o'rganish geografik nomutanosibliklarning global energiya talabi va taklifiga qanday ta'sir qilishini har tomonlama tushunishga imkon beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, energiya resurslari geografiyasi biz global energetika landshaftining murakkab gobelenini tushunishimiz mumkin bo'lgan ajralmas ob'ektiv ekanligini isbotlaydi. Yaqin Sharqning qazib olinadigan yoqilg'iga boy kengliklaridan va Appalachiyaning ko'mir bilan to'ldirilgan erlaridan Quyosh kamari va geotermik faol hududlarda qayta tiklanadigan energiya potentsialiga qadar energiya resurslarining taqsimlanishi ishlab chiqarish va iste'mol dinamikasiga chuqur ta'sir qiladi. Muhim geografik omil bo'lgan iqlim sharoiti turli xil energiya manbalarining maqsadga muvofiqligi va samaradorligini shakllantiradi va atrof-muhit kontekstini tushunish muhimligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, energiya resurslari bilan bog'langan geosiyosiy o'lchovlar geografiya va global siyosatning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi, chunki davlatlar strategik hududlar va energiya tranzit yo'llari ustidan nazorat qilish uchun kurashmoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslarning kamayishi va barqaror rivojlanish imperativi bilan bog'liq muammolarga duch kelganimizda, energiya resurslari geografiyasini chuqur tushunish zarur bo'ladi. Resurs taqsimotidagi nomutanosibliklarni, iqlimning energiya ishlab chiqarishga ta'sirini va energiya xavfsizligining geosiyosiy murakkabliklarini tan olish bizga oqilona siyosat va strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Mohiyatan energiya resurslari geografiyasi global energetikaning kelajagi uchun yo'l xaritasi bo'lib xizmat qiladi. Energiya manbalarining mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyatini ta'minlovchi fazoviy o'lchovlarni o'zlashtirib, biz yanada barqaror, xavfsiz va adolatli energiya kelajagiga borishimiz mumkin. Energetika geografiyasi haqidagi tushunchamizni rivojlantirishda davom etar ekanmiz, energiyaga intilish atrof-muhitni muhofaza qilish va xalqaro hamkorlik tamoyillari bilan uyg'unlashgan dunyoga yo'l ochamiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. G'ayratjon Xasanboyevich, Berdiyev, and Abdusome To'xtasinov. "FARG'ONA VODIYSIDA SUV TANQISLIGI EHTIMOLI". Science and Society, vol. 1, no. 3, Dec. 2023.

2. Berdiyev , G‘ayratjon Xasanboyevich, and Mubinaxon Karimova. “KARKIDON SUV OMBORI GIDROLOGIK VA GIDROEKOLOGIK MUAMMOLARI”. *Science and Society*, vol. 1, no. 3, Dec. 2023, pp. 21-29.
3. Berdiyev , G‘ayratjon Xasanboyevich, and Xavasxon Sobirova. “O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASDA ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARINING RIVOJLANTIRISH OMILLARI”. *Science and Society*, vol. 1, no. 3, Dec. 2023, pp. 11-20.
4. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, and To‘xtasinov Abdusome Umidjon o‘g‘li. “OZON QATLAMINING BUZILISHINING SALBIY OQIBATLARI: YAQINLASHIB KELAYOTGAN EKOLOGIK INQIROZ”. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, vol. 35, no. 7, Dec. 2023, pp. 143-50.
5. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, Tobirov Odiljon Qobiljon o‘g‘li, and Hamdamjonova Jasmina Hamzali qizi. “DARYOLAR VA ULARNING TURLARI: YERNING QON TOMIRIDAGI HARAKAT”. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, vol. 35, no. 7, Dec. 2023, pp. 151-8.
6. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, Meliyev Muzaffar Saidakbarovich, and Nomonova Husnora Ravshanbek qizi. “OROL DENGIZI: TABIIY MO‘JIZANING SEHRLARI VA MUAMMOLARINI O‘RGANISH”. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, vol. 35, no. 7, Dec. 2023, pp. 159-68.
7. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, and Muhammadiyev O‘zbekxo‘ja Umidillo o‘g‘li. “SUV OMBORLARNING GIDROLOGIK REJIMI VA ULARNING TIPLARI”. *Journal of New Century Innovations*, vol. 42, no. 1, Nov. 2023, pp. 14-18.
8. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, and Xatamov Voxid Vaxobovich. “DARYOLARNING AXAMIYATI, OQIMNING HOSIL BO‘LISHI VA UNGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR”. *Journal of New Century Innovations*, vol. 42, no. 1, Nov. 2023, pp. 19-24.
9. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, and Choriyev Eldorbek O‘rmonjon o‘g‘li. “DARYOLAR VA ULARNING TASNIFI”. *Journal of New Century Innovations*, vol. 42, no. 1, Nov. 2023, pp. 25-30.
10. Naziraliyevich, Hoshimov Azamat. "OZBEKISTON TABIIY SHAROITI VA RESURSLARINI IQDISODIY GEOGRAFIK JIHATDAN

- BAHOLASH." BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI 3.12 (2023): 220-225.
11. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich, and Sobirova Xavasxon Xokimjon qizi. "O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING GIDROELEKTR STANSIYALARI VA ULARNI AHAMIYATI". PEDAGOGS, vol. 48, no. 2, Jan. 2024, pp. 95-103.
 12. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich, and Sobirova Nafisa Komiljon qizi. "ATROF- MUHIT EKOLOGIYASI VA UNING AHAMIYATI". PEDAGOGS, vol. 48, no. 2, Jan. 2024, pp. 104-10
 13. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich, and Sobirova Nafisa Komiljon qizi. "NAMANGAN VILOYATIDA AHOLI SONI VA UNING O'ZGARISHLAR TAHLILI". PEDAGOGS, vol. 48, no. 2, Jan. 2024, pp. 111-7
 14. Komilova, N. Q., and G. X. Berdiyev. "FARG'ONA VILOYATIDA AHOLI SONI VA UNING O'ZGARISHLARI TAHLILI". Innovative Development in Educational Activities, vol. 2, no. 11, June 2023, pp. 74-80
 15. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich, Jo'raboyev Abdulmalik Doniyorjon o'g'li, and Vaxobova Madinabonu Murodiljon qizi. "O'ZBEKISTON DARYOLARINING XO'JALIKDAGI AHAMIYATI VA ULARNI MUHOFAZA QILISH". PEDAGOGS Jurnal, vol. 35, no. 4, June 2023, pp. 24-28,
 16. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich. "FARG'ONA VILOYATI TIBBIY-GEOGRAFIK SHAROITINI O'RGANISH VA KASALLANISHLAR TARKIBI TAHLILI". PEDAGOGS Jurnal, vol. 35, no. 4, June 2023, pp. 71-75,
 17. Isakov Valijon Yunusovich, Berdiyev Gayratjon Xasanboyevich, and Sobirova Khavaskhan Khokimjon's. "DEVELOPING TECHNOLOGIES AND INNOVATIONS OF SOLAR ENERGY IN UZBEKISTAN". Journal of Innovation, Creativity and Art, vol. 3, no. 1, Jan. 2024, pp. 1-5,
 18. Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich, Uzoqboyeva Sarvinoz Shukurjonovna, and Sattorova Dilnura G'affor qizi. "FARG'ONA VILOYATIDA AHOLINING TABIIY HARA KATI". IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, vol. 4, no. 1, Jan. 2024, pp. 49-53,
 19. Berdiyev Gayratjon Xasanboyevich, Mominjonova Robiyakhan Donyor, and Abdujalilova Khanzodakhan Azizid. "GEOGRAPHY OF INDUSTRY AND AGRICULTURE OF ANDIJAN REGION". JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, vol. 3, no. 1, Jan. 2024, pp. 38-43,

20. Berdiyev G‘ayratjon Xasanboyevich, Sirojiddinova Zulxumor Ravshan qizi, and Qamarbekova Feruza Otabek qizi. “TUPROQLARNI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN OQILONA FOYDALANISH”. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIIY JURNALI, vol. 3, no. 1, Jan. 2024, pp. 53-57,
21. Berdiyev Gayratjon Khasanboyevich, and Mansurova Khursheda Soatovna. “COMPLEX STUDY OF SURKHANDARYA REGION”. JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, vol. 3, no. 1, Jan. 2024, pp. 103-8,
22. В.Ю.Исаков, and А.Н.Хошимов. “THE ECOLOGICAL AND MELIORATIVE CHANGES IN THE SOIL OF SUKH CONE SPREAD”. Scientific Journal of the Fergana State University, no. 5, June 2023, p. 11, doi:10.56292/SJFSU/vol_iss5/a11.
23. Валижон Юнусович Исаков, Азамат Назиралиевич Хошимов, and Турсунова Диёра Акбарали қизи. “СЎХ КОНУС ЁЙИЛМАСИ ТУПРОҚЛАРИНИНГ АГРОКИМЁВИЙ ХОССАЛАРИ”. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, vol. 21, Nov. 2023, pp. 202-8,
24. Исаков В.Ю., Юсупова М.А., and Хошимов А.Н.. "ГЕОЭКОЛОГИЯ И ХИМИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ПЕСЧАНЫХ ПОЧВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ" Ученый XXI века, no. 1 (14), 2016, pp. 3-6.
25. Исаков, В. Ю., and А. Н. Хошимов. "Сўх дарёси конус ёйилмасининг гидрогеологикэкологик ҳолати ва унинг ўзгаришдари. география ва глобализация: назария ва амалиёт." (2018).

